

ADVIES

CRB 2020-2560

Het tiende tweejaarlijks verslag van het Steunpunt
tot bestrijding van armoede,
bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

**Advies over het tiende tweejaarlijks verslag van het Steunpunt tot
bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale
uitsluiting**

**Brussel
16.12.2020**

Kader

In uitvoering van artikel 4 van het samenwerkingsakkoord tussen de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten betreffende de bestending van het armoedebeleid heeft de toenmalige minister van Economie en Werk Nathalie Muylle **het advies van de Raden ingewonnen over het tiende tweejaarlijks verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting**, getiteld “Duurzaamheid en armoede: een bijdrage aan debat en aan politieke actie”. Het verslag van het Steunpunt is een werkbasis die de Interministeriële Conferenties “Sociale Integratie” en “Duurzame Ontwikkeling”, de verschillende regeringen en parlementen en de bevoegde adviesraden in staat stelt om een ambitieus beleid inzake duurzaamheid en armoede te ontwikkelen, met het oog op de verwezenlijking van de mensenrechten en van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen.

Het 10de verslag koppelt **twee prangende kwesties: duurzaamheid en armoede**. Het betreft twee kwesties waarover de Raden in het recente verleden reeds heel wat aanbevelingen formuleerden. De aanbevelingen van de Raden die betrekking hebben op de thema's die aan bod komen in het armoedeverslag, werden gebundeld in het voorliggende advies, dat op 16 december 2020 werd uitgebracht.

Dit advies vormt niet alleen een antwoord op de adviesvraag van de minister van Economie en Werk. Ook willen de Raden met dit advies bijdragen aan het debat over de inhoud van het tweejaarlijkse verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting en van de daarmee samenhangende adviezen, dat de verschillende overheden hebben toegezegd te zullen voeren in het kader van het samenwerkingsakkoord betreffende de bestending van het armoedebeleid.

Advies

Duurzaamheid en armoede, het onderwerp van het verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, is een belangrijke bekommernis van de leden van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) en de Nationale Arbeidsraad (NAR). Meer algemeen formuleert de CRB in zijn Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen de doelstelling om te streven naar een economie die haar inwoners een hoge levensstandaard en een sterke sociale inclusie biedt, en die in overeenstemming is met de Europese doelstelling van koolstofneutraliteit in 2050 en die steeds efficiënter gebruik maakt van de hulpbronnen. De drie elementen in deze doelstelling zijn belangrijk en dienen tegelijk nagestreefd te worden. Dit is ook de filosofie van de Agenda 2030 van de VN en van de bijhorende duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's). De sociale gesprekspartners vertegenwoordigd in de CRB en de NAR erkennen dan ook het belang van deze agenda en van de SDG's om de huidige economische, ecologische en sociale uitdagingen aan te gaan en een **omslag te maken naar een welvarende, inclusieve en duurzame samenleving** (cf. [CRB en NAR spreken zich uit over de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN](#)). Ze zijn daarom verheugd dat dit kader een centrale plaats kreeg in het verslag van het Steunpunt.

De sociale gesprekspartners stellen vast dat het verslag van het Steunpunt werd afgerond voor de uitbraak van de **COVID-19-crisis**, maar deze crisis **zorgt natuurlijk voor bijkomende uitdagingen**. Hoewel er grote onzekerheid blijft over de impact van de coronacrisis, zijn de belangrijkste economische instellingen van ons land het erover eens dat deze crisis een schade zal aanrichten aan de Belgische economie die ongezien is in vreedstijd en ook dreigt gepaard te gaan met toenemende ongelijkheden. De pandemie heeft eens te meer aangetoond hoe belangrijk het is om de economische stabilisatoren te laten werken. Zo maakte de sociale zekerheid het mogelijk om verschillende situaties van inkomensverlies aan te pakken en bood ze een zekere bescherming tegen armoede. Wel worden bepaalde groepen meer getroffen door de crisis of zullen zij nog worden getroffen: zelfstandigen die hun activiteiten (gedwongen of vrijwillig) hebben moeten onderbreken, werknemers die in tijdelijke werkloosheid zijn geplaatst en werknemers die hun baan in de komende maanden zouden kunnen verliezen. Volgens de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid zijn het bovendien vooral de al kwetsbare groepen (jongeren, lage inkomens, laaggeschoolden, mensen van buitenlandse afkomst) die het grootste risico lopen hun baan te verliezen. En de sluiting van scholen tijdens de inperking kan de ongelijkheid in de toekomst vergroten. Deze sluiting was immers zwaarder voor leerlingen met een minder bevoorrechte achtergrond, wat gevolgen kan hebben die deze leerlingen tijdens hun hele beroepsloopbaan meedragen.

Van bij het begin van de crisis hebben de in de groep van Tien en de NAR verenigde sociale partners zich gemobiliseerd en de socio-economische weerslag van die crisis zoveel mogelijk willen beperken. Zo konden verschillende akkoorden gesloten worden. Die akkoorden werden met name omgezet door het sluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten tot versoepeling van het stelsel van tijdelijke werkloosheid wegens economische oorzaken ([cao's nr. 147](#) en [148](#)) en door het aannemen van verschillende adviezen teneinde socio-economische maatregelen voor te stellen ([adviezen nrs. 2.159](#) en [2.179](#)). Onder die maatregelen vallen het bevriezen, tot en met 31 december 2020, van de degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen, en de neutralisering, tot en met 31 december 2020, van de periode van de inschakelingsuitkering.

Maar hoewel de huidige crisis in veel opzichten tragisch is, zien de Raden ook een unieke **kans om onze economie en samenleving te heroriënteren in de richting van een welvarende, inclusieve en duurzame samenleving**. Dit is ook de geest van het Europese herstelplan en van de Europese Green Deal, die tot doel heeft de Europese Unie om te vormen tot een rechtvaardige en welvarende samenleving met een moderne, hulpbronefficiënte en concurrerende economie, gekenmerkt door nul

netto-uitstoot van broeikasgassen tegen 2050 en waarin de economische groei wordt losgekoppeld van het gebruik van hulpbronnen.

Een dergelijke heroriëntering **vereist** wel een **beleid dat in overeenstemming is met deze doelstellingen**. In onderliggend advies gaan de Raden in op de thema's uit het verslag die cruciaal zijn voor een dergelijk beleid en waarover ze reeds aanbevelingen formuleerden:

- Mobiliteit als hefboom
- Aandacht voor kwetsbare consumenten en burgers
- Nood aan een kwalitatieve transformatie van de arbeidsmarkt
- Financieel en sociaal houdbare sociale zekerheid als uitdaging
- Belang van good governance

Bepaalde punten zijn meer uitgewerkt dan andere omdat hier in het verleden uitvoeriger rond gewerkt werd.

1. Mobiliteit, een essentiële schakel voor de uitoefening van de grondrechten en voor de transitie naar een duurzame samenleving

1.1 Mobiliteit moet toegang verschaffen tot arbeidsplaatsen en het sociaal maatschappelijk leven

“Het gebrek aan vervoer belet de kwetsbaarste gezinnen aan werk te raken of een opleiding te volgen, hun – soms geplaatste – kinderen te bezoeken, boodschappen te doen of een dokter te raadplegen.” (blz. 66 van het verslag)

Mobiliteit is een belangrijke **voorwaarde voor de uitoefening van veel fundamentele rechten**, zoals het recht op onderwijs, een gezinsleven, werk, huisvesting, gezondheidszorg en cultuur.

De Raden zijn eveneens die mening toegedaan. Zoals ze gemeld hebben in hun advies [“Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen: opvolgingsindicatoren en ambitieniveau”](#), valt de **ambitie** die ons land op het gebied van **duurzame mobiliteit** moet nastreven uiteen in **drie doelstellingen** die tegelijkertijd moeten worden verwezenlijkt, t.w.:

- de burgers (met inbegrip van de werknemers) op een betaalbare, veilige en efficiënte manier toegang verschaffen tot goederen en diensten, de arbeidsplaatsen en het sociaal maatschappelijk leven;
- de bedrijven in staat stellen om op een concurrentiële, veilige en efficiënte manier toegang te hebben tot hun grondstoffen en hun goederen en diensten op dezelfde manier te kunnen leveren;
- de gevolgen van mobiliteit voor het milieu en de volksgezondheid tot een minimum beperken.

De door de VN vastgestelde subdoelstellingen SDG 9.1¹ en SDG 11.2² omvatten, althans gedeeltelijk, de eerste twee bovengenoemde doelstellingen van een duurzaam mobiliteitsbeleid. De door de VN

¹ SDG 9.1 “Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur”

² SDG 11.2 “De toegang tot veilige, betaalbare, toegankelijke en duurzame vervoerssystemen voor iedereen garanderen”

gedefinieerde subdoelstelling SDG 11.6³ omvat de laatste van de bovengenoemde doelstellingen van een duurzaam mobiliteitsbeleid. In het bovenvermeld advies hebben de Raden ook opvolgingsindicatoren aangereikt waarmee de vorderingen van ons land m.b.t. de verwezenlijking van de genoemde SDG's kunnen worden gemeten.

1.2 De ruimtelijke ordening bekijken vanuit de invalshoek van duurzame mobiliteit

“Het is vooral noodzakelijk om de ruimtelijke ordening en de stedelijke wildgroei te heroverwegen. Het is bijvoorbeeld absurd om winkelcentra buiten de stad te bouwen. Het openbaar vervoer moet in het centrum van de stedelijke ruimtelijke ordening worden geplaatst. [...] De nabijheid van basisvoorzieningen moet een prioriteit zijn, ook bij de bouw van nieuwe woningen.” (blz. 66 van het verslag)

De CRB onderschrijft de aanbeveling van het Steunpunt om de ruimtelijke ordening vanuit de invalshoek van duurzame mobiliteit te bekijken. Hij herinnert eraan dat hij in zijn Advies “Basisprincipes voor een duurzaam mobiliteitsbeleid” pleitte voor **de organisatie van de ruimtelijke ordening in functie van nabijheid** (bv. geconcentreerde bewoning, woonzones in de nabijheid van stations, winkelcentra, openbare diensten enz.) **en van multimodaliteit** (bv. nieuwe bedrijvzones inplanten op plaatsen die multimodaal toegankelijk zijn), zodat de afstand van sommige verplaatsingen kan worden ingekort.

1.3 De autofiscaliteit verschuiven van het bezit naar het gebruik van de wagen

“Mensen die met een auto rijden betalen veel taksen voor de eigendom van een auto. Een studie in Engeland (waar de situatie vergelijkbaar is met Vlaanderen) toont aan dat mensen in armoede enkel rijden uit noodzaak. Een goed georganiseerde vorm van rekeningrijden – taksen op het gebruik van de auto, en minder op het bezit ervan – zou hun dus beter uitkomen.” (blz. 67 van het verslag)

De CRB brengt in herinnering dat hij in de focus “De multimodaliteit verder ontwikkelen” van zijn Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019 pleitte voor **een verschuiving van de autofiscaliteit van het bezit naar het gebruik van de wagen** en dat hij aangaf dat hiervoor verschillende pistes kunnen worden bewandeld, waaronder **een systeem van slimme kilometerheffing**. Mocht een dergelijk systeem worden ingevoerd, dan zal volgens de Raad aan een aantal voorwaarden moeten worden voldaan: het systeem moet geharmoniseerd zijn voor heel het Belgische grondgebied zonder de gewesten te beletten gedifferentieerde tarieven toe te passen; de heffing moet worden bepaald in functie van de congestie, de luchtvervuiling en het gebruik van de infrastructuur; er moet een analyse gemaakt worden van de sociale gevolgen van zo'n heffing en van de passende maatregelen die in dat kader moeten worden genomen; er moet blijvend worden geïnvesteerd in openbaar vervoer met een uitstekende dekking en een aangepaste infrastructuur, teneinde een betrouwbaar alternatief te bieden voor de eigen wagen; de CRB moet worden geraadpleegd over de alternatieven voor de bedrijfswagen die zullen worden ontwikkeld.

³ SDG 11.6 “De nadelige milieu-impact van steden op de gezondheid reduceren”

1.4 De kostprijs van de woon-werkverplaatsingen mag geen beletsel vormen om te pendelen, een job te aanvaarden of het werk te hervatten

“Voor mensen in armoede die geen auto hebben, is het openbaar vervoer het belangrijkste of zelfs het enige vervoersmiddel – als het tenminste beschikbaar is. Dat heeft evenwel zijn prijs, zowel in geld, tijd als energie.” (blz. 68 van het verslag)

In dit verband onderstreepten de Raden in hun [advies over het nieuwe tarievenbeleid van de NMBS](#) dat de grotere vrijheid inzake tariefbepaling voor de NMBS die de federale regering in het vooruitzicht stelt in het kader van de financiële responsabilisering van de NMBS en van een betere benutting van de capaciteit geen afbreuk mag doen aan de geest van de wet van 27 juli 1962⁴ en van cao nr. 19/9. De algemene filosofie die aan de genoemde wet en cao ten grondslag ligt, is nl. dat de kostprijs van de woon-werkverplaatsingen:

- de werknemers niet mag ontmoedigen om heen en weer te pendelen tussen hun woon-en werkplaats;
- voor werknemers geen reden mag zijn om een job die bij hun profiel past, op te zeggen;
- voor werkzoekenden geen beletsel mag vormen om een job te aanvaarden of het werk te hervatten.

1.5 Inzetten op zowel betaalbare tarieven als een frequent en kwaliteitsvol aanbod

“Er zijn tal van streken waar er in het weekend geen enkele bus is en in de week alleen maar een bus 's morgens en 's avonds.”

(blz. 68 van het verslag)

Vertrekkende vanuit deze vaststelling pleit het Steunpunt voor een **versterking van het openbaarvervoeraanbod**. In dit verband herinneren de Raden aan het standpunt dat ze uiteenzetten in hun [advies met krachtlijnen voor het nieuwe beheerscontract van de NMBS](#), nl. dat het met het oog op het bereiken van een hogere bezettingsgraad van de treinen belangrijk is om niet alleen in te zetten op betaalbare treintarieven die competitief zijn met die van andere modi, maar eveneens op een frequent en kwaliteitsvol treinaanbod.

In punt 7.2.2. van het Armoedeverslag 2018-2019 komt het gratis openbaar vervoer ter sprake. In dit verband verwijzen de Raden naar het zgn. 80/20-systeem. Dit is een systeem waarbij de werkgevers die het wensen, hun werknemers kosteloos woon-werkverkeer met een NMBS-abonnement of een gecombineerd NMBS/MIVB-abonnement kunnen aanbieden door met de NMBS een derdebetalersovereenkomst (80/20-systeem) te sluiten. Op basis van die overeenkomst neemt de werkgever minstens 80% van de prijs van het abonnement voor zijn rekening en neemt de federale overheid het resterende percentage van de prijs ten laste.

Wat het vrijwillige 80/20-systeem betreft, vroegen de Raden in hun [advies over de prijs van de treinkaarten vanaf 1 februari 2020](#) aan de regering om de nodige wet- en/of regelgevende maatregelen te treffen met het oog op de **verlenging van de financiering en de verduurzaming van de overheidstussenkomst in het kader van het 80/20-systeem met een “open” enveloppe**. De sociale

⁴ Wet van 27 juli 1962 tot vaststelling van een werkgeversbijdrage in het verlies geleden door de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen ingevolge de uitgifte van abonnementen voor werklieden en bedienden

partners hadden dat verzoek ook geformuleerd in [het advies nr. 2.131 van 23 april 2019](#) betreffende de in de Nationale Arbeidsraad gesloten akkoorden.

In hun [advies over de prijs van de treinkaarten vanaf 1 februari 2020](#) vroegen ze eveneens om dat vrijwillige 80/20-systeem uit te breiden tot al de gecombineerde abonnementen en riepen ze de federale regering en de regionale regeringen op om de overheidsenveloppe voor de financiering van het uitgebreid 80/20-systeem samen te spijzen.

“Een ander probleem voor de inwoners van de Vlaamse Rand is dat ze zowel met De Lijn als met de MIVB reizen en dus dubbel moeten betalen.” (blz. 68 van het verslag)

In hun [advies over de prijs van de treinkaarten vanaf 1 februari 2020](#) vestigden de Raden er de aandacht op dat **de versnippering van het aanbod en van de tarieven de mensen niet aanspoort tot multimodaliteit**. Met de bedoeling het gebruik van de gecombineerde abonnementen (NMBS/MIVB, NMBS/De Lijn en NMBS/TEC) en dus ook het combineren van verschillende openbaarvervoermiddelen te bevorderen, vroegen de Raden de openbaarvervoermaatschappijen dan ook om ervoor te zorgen dat de tarieven van de gecombineerde abonnementen voordeliger gemaakt worden dan de som van de prijzen van de afzonderlijke abonnementen.

1.6 Het gebruik van de fiets bevorderen

De Raden zijn van mening dat de fiets een vervoermiddel is waarvan het gebruik dient te worden bevorderd. In [de focus “De multimodaliteit verder ontwikkelen”](#) van zijn Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019 meldde de CRB dat het belangrijk is om **het fietsen te bevorderen** (in het kader van het woon-werkverkeer) omdat het positieve en aantoonbare maatschappelijke voordelen oplevert (positieve effecten op de volksgezondheid, minder congestie en verontreinigende stoffen). Ook signaleerde de CRB dat er nog een aanzienlijk groeipotentieel is voor het gebruik van de fiets in het woon-werkverkeer: de helft van de werknemers woont op minder dan 10 km van het werk, een afstand die in veel gevallen met een (elektrische) fiets zou kunnen worden afgelegd.

De Raden willen inzetten op een **modal shift door de keuze voor openbaar vervoer en alternatieve vervoersvormen (waaronder de fiets) te stimuleren**. Vanuit die optiek heeft de NAR op 23 april 2019 de paritaire comités en ondernemingen aanbevolen (zie [Aanbeveling nr. 27](#)) om gebruik te maken van een fietsvergoeding⁵.

“Fietsen heeft evenwel nog steeds veel nadelen, te beginnen met de gebrekkige veiligheid omwille van een onaangepaste ruimtelijke ordening en weginfrastructuur.” (blz. 68 van het verslag)

In [de focus “De multimodaliteit verder ontwikkelen”](#) van zijn Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019 stelde de CRB dat het gebruik van de fiets ontmoedigd wordt door de onveiligheid, de gebrekkige kwaliteit (slecht onderhoud) of het ontbreken van fietsinfrastructuur (vnl. in Wallonië en Brussel). De CRB onderschrijft de aanbeveling van het Steunpunt om de kwaliteit en **de veiligheid van de fietsinfrastructuur te verbeteren teneinde het fietsgebruik te bevorderen**. Met datzelfde doel voor ogen is het volgens hem niet alleen belangrijk te investeren in de aanleg en het

⁵ Uit het [artikel “Fietspendel zit in de lift”](#) van het CRB-secretariaat blijkt dat de Aanbeveling nr. 27 van de NAR in verschillende paritaire (sub)comités werd opgevolgd.

onderhoud van veilige fietspaden en fietsautostrades, maar ook om in te spelen op de snelle elektrificatie van het fietspark.

1.7 Een (para)fiscaal kader uitwerken voor de systemen van deelauto's en deelfietsen

In hoofdstuk 7. Mobiliteit van het Armoedeverslag 2018-2019 pleit het Steunpunt voor de ontwikkeling van een gunstig beleids- en regelgevingskader voor het delen van auto's en andere vervoermiddelen.

Zoals gemeld in hun [advies over het mobiliteitsbudget](#), zijn ook de Raden van oordeel dat **het fiscale en parafiscale kader mee moet evolueren met het vervoeraanbod**, dat in volle ontwikkeling is. In dat verband vragen ze bijvoorbeeld dat een (para)fiscaal kader wordt uitgewerkt voor de systemen van deelauto's en deelfietsen, die kunnen bijdragen aan duurzame mobiliteit.

2. Aandacht voor kwetsbare consumenten en burgers

2.1 Ondersteuning van kwetsbare doelgroepen

"Met een maandinkomen van 800 euro is het voor mensen in armoede onmogelijk om te kiezen om het dubbele te betalen voor hun eten, hoewel ook zij bezorgd zijn om duurzaamheid." (blz. 42 van het verslag)

Om de groene transitie te kunnen maken en het traject van de milieudoelstellingen te volgen, is er nood aan een gedragsverandering van de consument. Mensen zullen moeten kiezen voor een duurzamere levensstijl. Maar zoals ook wordt aangegeven in het verslag van het Steunpunt, betekent dit dat ze daartoe over de mogelijkheden moeten beschikken. **Voor sommige doelgroepen wordt de aanpassing van het consumptiegedrag belemmerd door een beperkte financiële capaciteit.** Met de gezondheidscrisis zal het aantal mensen dat wordt blootgesteld aan het risico van armoede of financiële problemen trouwens toenemen. Bij gebrek aan betaalbare oplossingen en indien er gedragsveranderingen moeten worden opgelegd, zal het nodig zijn om **kwetsbare doelgroepen te steunen** die negatief zouden worden beïnvloed door deze veranderingen of die niet in staat zouden zijn om ze toe te passen.

2.2 Betaalbare energie

"We mogen niet vergeten dat energie een aanzienlijke hap neemt uit het budget van de armsten; wanneer de energieprijzen worden opgetrokken, resulteert dit dus in een verhoogd risico op energiearmoede bij de zwakste lagen van de bevolking." (blz. 28 van het verslag)

De CRB pleit voor een beleid dat **betaalbare energieprijzen mogelijk maakt** ([Advies sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie voor België](#)). Ingevolge de stijging van de eindprijzen van energie tijdens de afgelopen jaren ondervinden alsmaar meer huishoudens moeilijkheden om hun energiefacturen te betalen, en dat terwijl de huishoudens met de laagste inkomens gemiddeld genomen een groter deel van hun budget besteden aan verwarming, verlichting en water dan gezinnen met gemiddelde inkomens. Het budget dat de huishoudens met lage inkomens aan huisvesting besteden, is vaak vergelijkbaar met dat van de meer gegoede huishoudens, wegens de te beperkte isolatie van de gebouwen die ze betrekken. En dat terwijl de huishoudens gemiddeld 24% van hun budget aan huisvesting besteden en een huishouden dat over minder dan 60% van het mediaaninkomen beschikt daar 33,6% aan zal

besteden, tegenover 13,8% voor een huishouden dat over meer dan 60% van het mediaaninkomen beschikt. En dat ondanks de isolatiemaatregelen in de gebouwen die sinds 1970 worden genomen. In het kader van de energietransitie zijn de Raden in het algemeen van oordeel dat voor de kansarmsten ondersteunende maatregelen moeten worden genomen ([Advies NEKP](#)).

2.3 *Renovatie stimuleren*

“Mensen in armoede wonen vaak in woningen van slechte kwaliteit. Een woning van slechte kwaliteit houdt meestal een slechte energieprestatie in. De mogelijkheden om aan deze slechte woonkwaliteit en energieprestaties iets te doen en om energie te besparen zijn voor bevolkingsgroepen met een laag inkomen niet betaalbaar.” (blz. 29 van het verslag)

België heeft een aantal instrumenten op het vlak van sociale energiemaatregelen ontwikkeld, waaronder m.n. de sociale tarieven en de automatisering ervan, het sociaal verwarmingsfonds en de gespreide betaling. Dat zijn evenveel instrumenten die een betaalbare en minimale toegang tot energie mogelijk maken. Maar zoals hij reeds vermeldde in zijn adviezen over energie-efficiëntie in de woningsector in België, **roept de Raad ook op tot een grootschalig plan voor de renovatie van de gebouwen in België**. Dat plan zal een verlaging van de factuur van de gezinnen en een vermindering van de ecologische voetafdruk m.b.t. verwarming mogelijk maken en zal tegelijk ook kwaliteitsvolle banen in het leven roepen. Deze beleidskeuzes en -maatregelen vormen bovendien een belangrijke bron van economische activiteiten en van in België gelokaliseerde banen ([Advies Sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie voor België](#)).

2.4 *E-inclusie*

“Heel wat mensen kunnen nu al niet meer mee. De toegang tot het digitale tijdperk is niet voor iedereen verzekerd.” (blz. 62 van het verslag)

In het verslag van het Steunpunt wordt ook gewezen op de **problemen die mensen in armoede ondervinden met de toenemende digitalisering** (bv. in het gebruik van bepaalde vervoersmiddelen, gebruik van digitale energiemeters, gezondheidszorg...). Sommige mensen ondervinden immers moeilijkheden bij de digitale transitie omdat ze niet over de nodige vaardigheden, middelen, mogelijkheden of voorkeuren beschikken om digitale toepassingen en apparaten te kunnen of willen gebruiken. Deze digitale kloof hangt nauw samen met de sociaal-economische status van individuen.

Zo kan e-government leiden tot sociale uitsluiting als de overheid niet of minder snel haar digitale diensten aan bepaalde groepen burgers kan leveren; verschillende toegang tot digitale technologieën kan de bestaande ongelijkheden vergroten en leiden tot nieuwe vormen van ongelijkheid. Bij gebrek aan aanvullende gerichte maatregelen zal de digitalisering van de overheidsdiensten de digitale kloof tussen de digitale "bevoorrechten" en de digitale "achtergestelden" vergroten. De sociale gesprekspartners vertegenwoordigd binnen de CRB en de NAR hechten dan ook **veel belang aan e-inclusie**. De NAR en de CRB hebben met name in het rapport van 4 oktober 2017 waarin een eerste [diagnose over digitalisering en deeleconomie](#) werd voorgesteld, bijzondere aandacht aan de kwestie van digitale inclusie besteed. De Raden hebben er hun constatering in opgenomen aangaande de ongelijkheden die nog bestaan op het vlak van de toegang tot ICT naargelang de bevolkingsgroepen. De Raden hebben erin onderstreept dat het beleid rond digitalisering aandacht zou moeten hebben voor digitale inclusiviteit, om bestaande socio-economische ongelijkheden niet te vergroten.

Voorts formuleerde de CRB in zijn recente advies [Naar efficiëntere en inclusieve digitale overheidsdiensten](#) hierover een aantal **aanbevelingen**. Concreet pleit de CRB ervoor om: binnen de

overheidsdiensten e-inclusiecellen op te zetten die de digitalisering opvolgen; passende ondersteuning te bieden en ervoor te zorgen dat mensen zo autonoom mogelijk kunnen zijn; kanalen of tussenpersonen ter beschikking te stellen die optreden als digicoaches en helpdesks; en werknemers van overheidsdiensten op te leiden. Bovendien heeft de NAR in [het advies nr. 2.178 van 29 september 2020](#) over een wetsvoorstel met betrekking tot de ontwikkeling van het elektronisch verzenden en opslaan van arbeidsrechtelijke documenten, in het raam van een arbeidsrelatie, aangegeven dat die ontwikkeling rekening moet houden met de huidige en aanhoudende digitale kloof die, hoewel ze afneemt, bepaalde al kwetsbare werknemers benadeelt op het vlak van toegang en vaardigheden.

3. Een kwalitatieve transformatie van de arbeidsmarkt

3.1 Zoveel mogelijk mensen aan het werk, waarbij erop wordt toegezien dat de kwaliteit van deze banen hoog blijft.

« Zonder werk is het moeilijk om een plaats in te nemen in de samenleving.»

(blz. 58 van het verslag)

Werk is een belangrijke sleutel tot het bevorderen van een sterke sociale inclusie. Een kwaliteitsvolle integratie op de arbeidsmarkt bevordert immers niet alleen de integratie in de maatschappij, maar is ook de beste garantie voor inkomensbescherming en bescherming tegen armoede, hoewel ook moet worden erkend dat de toegang tot de arbeidsmarkt voor een beperkte groep mensen moeilijk of in sommige gevallen zelfs onmogelijk is (bv. door ziekte, handicap enz.).

De cijfers tonen immers aan dat het armoederisico voor mensen met een baan in België laag is en dat de kwaliteit van de banen in België goed is in vergelijking met de buurlanden. Maar **de werkgelegenheidsgraad in België is eerder laag. Dit geldt zeker voor bepaalde groepen.**

In 2019 hebben de leden van de CRB [de risicogroepen op de arbeidsmarkt](#) geïdentificeerd waarop zij hun werkzaamheden wilden richten: laaggeschoolde werknemers in het algemeen; ouderen (in het bijzonder de groep vanaf 60 jaar); mensen met een migratieachtergrond, niet alleen degenen met een korte scholing, maar ook degenen met een langere opleiding en wier talenten beter zouden moeten worden gevaloriseerd; vrouwen, vooral degenen met een korte of middellange scholing; jongeren (met uitzondering van studenten), vooral degenen met weinig scholing; mensen met een beroepshandicap; en alleenstaande ouders.

Bovendien zijn de niet-werkenden vaak in hetzelfde huishouden geconcentreerd, waardoor het risico op armoede voor de personen zonder baan nog groter wordt. Er moet dan ook **worden gestreefd naar een samenleving waarin zoveel mogelijk mensen aan het werk zijn, maar tegelijk moet erover worden gewaakt dat de kwaliteit van deze jobs hoog blijft** (bv. de mogelijkheid om werk en privéleven te combineren, arbeidsorganisatie enz.).

Met betrekking tot de activiteiten van de Europese sociale partners in het raam van de Europese sociale dialoog, heeft de NAR, in het raam van de rapporten voor de tenuitvoerlegging van het Europese kaderakkoord betreffende **inclusieve arbeidsmarkten** van 25 maart 2010, de initiatieven in het licht kunnen stellen die de interprofessionele federale, gewestelijke overlegorganen en de sectoren hebben genomen; die actoren handelen op hun niveau maar complementair om te strijden tegen uitsluiting op de arbeidsmarkt ([aanbeveling nr. 22](#) en rapporten nrs. [81](#), [83](#) en [87](#)). In het raam van de uitvoering van het Europees actie kader inzake **werkgelegenheid voor jongeren** van 7 juni 2013, heeft

de NAR eveneens de acties gecoördineerd die werden ondernomen op de verschillende overlegniveaus en op sectorniveau ten gunste van jongeren, met name om de tewerkstelling van kwetsbare werknemers te bevorderen ([rapporten nrs. 88, 94 en 99](#)). Voorts werd in het raam van de tenuitvoerlegging van de Europese autonome kaderovereenkomst inzake **actief ouder worden** van 8 maart 2017, ook een overzicht gemaakt van de acties die werden opgezet door zowel de sectoren als de sociale partners op interprofessioneel federaal en gewestelijk niveau, om voor de actieve participatie van oudere werknemers op de arbeidsmarkt te zorgen ([rapporten nrs. 109, 113 en 119](#)). Nog steeds in het raam van de Europese activiteiten heeft de NAR het [advies nr. 2.185](#) uitgebracht om te antwoorden op de Europese raadpleging over het Europese actieplan betreffende de uitvoering van de Europese pijler van sociale rechten die met name betrekking heeft op de toegang tot de arbeidsmarkt en sociale inclusie.

Zoals wordt gesteld in de [Uitdagingen van de Belgische economie](#) uit het Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019, is het belangrijk dat **werken financieel aantrekkelijker is dan geen werk hebben**, wat met name het wegwerken van de werkgelegenheidsvallen impliceert (te kleine verschillen tussen het netto-inkomen bij overgang van uitkering naar werk, bijvoorbeeld door fiscale vallen; andere financiële voordelen die gekoppeld zijn aan het statuut van werkloze; kosten voor werkenden die wegvallen in geval van werkloosheid (zoals kinderopvang, verplaatsingskosten). Tegelijk dient erover gewaakt te worden dat de kwaliteit van de jobs hoog blijft (bv. de mogelijkheid om arbeid en privéleven te combineren, arbeidsorganisatie...). Maar hoewel het aanmoedigen van werk cruciaal is, heeft - zoals hierboven reeds werd vermeld - de sociale zekerheid ook een belangrijke rol te spelen.

Het is ook **belangrijk te investeren in het optimaliseren van eenieders kansen op toegang tot de arbeidsmarkt**. Dit betreft onder meer aandacht voor de hierboven vermelde kosten van een terugkeer naar werk, maar ook investeringen in opleiding en vorming. Dit laatste geldt zeker in een context van groene en digitale transformatie, waarbij jobs zullen verdwijnen of getransformeerd zullen worden (functie-inhoud verandert) en nieuwe jobs zullen worden gecreëerd. De toekomstige werknemers (inclusief studenten en werkzoekenden) moeten de nodige competenties verwerven voor de uitoefening van de aangepaste en nieuwe jobs en de huidige werknemers moeten in staat worden gesteld om aan de slag te blijven. Zoals ook wordt aangegeven in het [Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2020](#), zullen onderwijs en opleiding en vorming hiervoor cruciaal zijn.

3.2 Ongelijkheden in het onderwijs wegwerken

“Een eerste reden voor de ongelijke toegang tot werk voor mensen in armoede is hun lager opleidingsniveau. [...] Een constante voor het hele land is dat bepaalde groepen leerlingen door het systeem ongelijk worden behandeld en veel minder kans maken op een diploma als opstap naar kwaliteitsvol en goed betaald werk.” (blz. 59 van het verslag)

Het **onderwijs** moet de huidige en toekomstige generaties jongeren voldoende **voorbereiden** op de **maatschappij en de noden van de arbeidsmarkt** van morgen en dat vereist daarom in eerste instantie dat het niveau van het onderwijs op peil gehouden wordt/versterkt wordt. Met het oog op armoedebestrijding is het echter belangrijk om de hoge **ongelijkheid in het onderwijs** die verband houdt met de sociaal-economische en migratieachtergrond – een fenomeen dat mogelijk nog versterkt wordt door de huidige crisis – aan te pakken. Er moet over gewaakt worden dat niemand uit de boot valt; niet alleen vanuit sociaal oogpunt, maar ook om het economisch ontwikkelingspotentieel te verhogen is het belangrijk dat alle beschikbare talenten gemobiliseerd worden.

3.3 *Technologische geletterdheid versterken*

De toenemende digitalisering, robotisering en andere technologische ontwikkelingen maken opleidingen met het oog op (digitale) geletterdheid en nieuwe technologieën belangrijk. De sociale partners benadrukken in dit kader het belang van STEM-richtingen en vragen dat kinderen en jongeren van kleins af aan de taal van de technologie leren verstaan. Daarnaast benadrukken ze echter ook het belang van complementaire vaardigheden zoals het leren omgaan met verandering, leren kritisch denken, leren samenwerken en al van jongs af aan een mindset van levenslang leren ontwikkelen. Een herwaardering van alle onderwijstakken en voorkoming van het watervaleffect bij de technische en beroepsonderwijstakken zijn ook belangrijke elementen om een positieve bijdrage te leveren aan de toetreding van jongeren tot de arbeidsmarkt. Dit geldt ook voor alternierend leren (en ruimer, werkplekleren), wat - niet alleen voor jongeren die schoolmoe zijn - een interessante leervorm is die verder moet worden gestimuleerd en gevaloriseerd.

De Raden erkennen dit laatste ook in hun advies [NAR nr. 1.702 – CRB 2009-1330 van 7 oktober 2009](#), waarin ze stellen dat **alternerende opleidingen** een adequaat opleidingsinstrument kunnen zijn voor laaggeschoolde jongeren die het moeilijker hebben om een job te vinden. De Raden hebben zich er bijgevolg in dat advies toe verbonden om een eenvoudig, rechtszeker en transparant federaal draagvlak vast te stellen voor het geheel van de stelsels voor alternierend leren vanuit het oogpunt om het alternierend leren verder te ontwikkelen als volwaardig opleidingstraject, en het gebruik ervan door bedrijven, instellingen en sectoren verder te intensifiëren. Ter uitvoering van die verbintenis hebben de Raden, in hun [advies NAR nr. 1.770 - CRB 2011-0585 van 25 mei 2011](#) dat federale draagvlak uitgewerkt dat bestaat uit een generieke definitie van de stelsels van alternierend leren en minimumvoorwaarden inzake arbeidsrechtelijke en socialezekerheidsmateries voor de verschillende formules van alternierend leren die beantwoorden aan de generieke definitie. Die harmonisatie moest zorgen voor eenvoud en rechtszekerheid, zowel voor de werkgever als voor de leerling en zijn ouders, om die stelsels toegankelijker, zichtbaarder en aantrekkelijker te maken; dat zou de problemen in verband met de inschakeling van jongeren op de arbeidsmarkt, gedeeltelijk verhelpen.

3.4 *Loopbaanlang leren versterken*

Naast het toekomstbestendig maken van de initiële opleiding is ook een **versterking van loopbaanlang leren** cruciaal om de transitie van jobs, van werkloosheid of van inactiviteit naar andere sectoren en beroepen te vereenvoudigen en ervoor te zorgen dat er zo weinig mogelijk talenten verloren gaan. Hierbij is bijzondere aandacht nodig voor de kortgeschoolden, die oververtegenwoordigd zijn in de werkloosheid en inactiviteit – een fenomeen dat door de huidige crisis nog zal worden versterkt – en voor de jongeren die het door de crisis moeilijker hebben om toe te treden tot de arbeidsmarkt. Het versterken van levenslang leren vereist een totaalaanpak met aandacht voor zowel het aanbod van als de vraag naar vorming en vereist bovendien het engagement van alle actoren (werknemers, werkgevers, opleidingsverstrekkers en overheid).

Ook al zijn vorming en opleiding een absolute must, toch moet ook worden erkend dat de gevraagde transitie niet voor iedereen eenvoudig zullen zijn en in bepaalde gevallen ook tijd zullen vragen. **Naast opleiding en vorming is daarom ook een sterk sociaal vangnet (zie punt 4) belangrijk voor het verzekeren van de professionele loopbanen van individuen.**

Eén van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen die de VN in 2015 heeft aangenomen is doelstelling 4, namelijk: "Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen." Teneinde bij te dragen tot het uitwerken van het monitoringsproces betreffende met name de uitvoering van die doelstelling in België, hebben de CRB en de NAR zich in [advies nr. 2.175 - CRB](#)

[2020 - 1170 van 29 september 2020](#), uitgesproken over de subdoelstellingen en de indicatoren die het Federaal Planbureau gekozen heeft om doelstelling 4 op te volgen; ze formuleren aanbevelingen ter verbetering van de indicatorenset die het Federaal Planbureau opvolgt met het oog op de toekomstige federale rapporten inzake duurzame ontwikkeling. Dat advies is een aanvulling van [het advies NAR nr. 2.158-CRB 2020-0400](#) dat de Raden hebben uitgebracht over de opvolgingsindicatoren en het ambitieniveau aangaande andere doelstellingen die onder hun bevoegdheid vallen.

4. Een financieel en sociaal houdbare sociale zekerheid

4.1 *Meerdere uitdagingen voor een financieel en sociaal houdbare sociale zekerheid*

Hoewel het van essentieel belang is om werk te stimuleren, is er ook een belangrijke rol weggelegd voor de sociale zekerheid. De huidige crisis heeft eens te meer aangetoond hoe belangrijk het is om de economische stabilisatoren te laten werken. Ons socialezekerheidsstelsel met tijdelijke werkloosheid speelt hierbij een belangrijke rol en maakt het mogelijk banenverlies te voorkomen. Zo maakte de sociale zekerheid het mogelijk om verschillende situaties van inkomensverlies aan te pakken en bood ze een zekere bescherming tegen armoede. **De huidige crisis toonde daarenboven het belang aan van een kwaliteitsvolle en toegankelijke en financieel houdbare zorg**, niet alleen voor het welzijn van de bevolking, maar ook als onontbeerlijke voorwaarde voor economische ontwikkeling.

De financiële en sociale houdbaarheid van de sociale zekerheid garanderen is dan ook essentieel. In de [Uitdagingen van de Belgische economie](#) uit het Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019 identificeerde de CRB **een aantal tendensen die de financiële en sociale houdbaarheid van deze sociale zekerheid bemoeilijken**. Zo heeft de **vergrijzing** een impact op zowel de inkomsten (een kleiner deel van de bevolking zal in de mogelijkheid zijn om toegevoegde waarde te creëren) als de uitgaven (toenemende uitgaven aan pensioenen en zorg).

Ook **technologische evoluties** beïnvloeden via hun impact op de economische groei en de arbeidsmarkt de inkomsten en de uitgaven van de sociale zekerheid (denk aan de technologische evoluties in de gezondheidszorg). Zo is er bijvoorbeeld de deeleconomie, die nieuwe opportuniteiten biedt en kan bijdragen tot economische groei en werkgelegenheid, hetgeen een positieve impact heeft op de inkomsten.

Door de technologische ontwikkelingen (meer bepaald de digitalisering en de deeleconomie) ontstaan nieuwe vormen van werk die mensen de mogelijkheid kunnen bieden om economisch actief te worden en eventueel bij te dragen aan een beter evenwicht tussen beroeps- en privéleven. Ze brengen evenwel ook uitdagingen met zich mee. Zo menen sommige actoren onterecht dat de regels over (onder andere) de betaling van sociale bijdragen of de fiscaliteit niet van toepassing zijn, wat een bedreiging vormt voor de inkomsten van de sociale zekerheid.

In dat opzicht is het bovendien belangrijk om een goede sociale bescherming en een gelijk concurrentiespeelveld tussen ondernemingen te garanderen. Zoals reeds werd aangehaald in punt 2.4, moet in het digitaliseringsbeleid ook aandacht worden besteed aan digitale inclusiviteit, opdat de bestaande sociaal-economische ongelijkheden niet nog groter worden.

Maar er zijn nog andere effecten. De toepassing van nieuwe technologieën stelt de overheden ook in staat om de belastinginning, de belastingcontrole en de werkingsuitgaven van de administraties te optimaliseren.

Ten slotte hebben ook een aantal **sociologische veranderingen** een impact op de financiële en sociale houdbaarheid van de sociale zekerheid. Zo hebben we in de afgelopen decennia een significante verandering in de gezinsstructuren gekend, met meer alleenstaanden, inclusief alleenstaanden met kinderen. In deze categorie is het risico op armoede vaak groter. Dit verschijnsel legt ook een toenemende druk op het aantal en het niveau van de sociale uitkeringen. Daarom moet de nodige aandacht worden besteed aan de nieuwe risicogroepen.

4.2 *Belang van aanpassing bestaande systeem om financiële en sociale houdbaarheid te garanderen...*

In de [Uitdagingen van de Belgische economie](#) uit het Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2018-2019 erkennen de sociale partners de impact van deze ontwikkelingen en de noodzaak om het bestaande systeem aan te passen om hierop in te spelen en zo de sociale en financiële houdbaarheid van de sociale zekerheid te waarborgen. **Hierin zal het overleg een belangrijke rol te spelen hebben.** In dit verband benadrukken de sociale partners ook het belang van **het paritair beheer van de sociale zekerheid**; het beheer van de inkomsten en uitgaven van de sociale zekerheid is en moet de verantwoordelijkheid van de sociale partners blijven. Dat is de beste garantie dat ten volle rekening wordt gehouden met de realiteit op het terrein.

4.3 *... maar ook het belang van zoveel mogelijk mensen aan het werk te hebben*

De sociale en financiële houdbaarheid van de sociale zekerheid wordt echter niet alleen bepaald door het socialezekerheidsbeleid. Het is ook noodzakelijk om **een systemische aanpak** te hanteren, **die verder gaat dan de parameters van de sociale zekerheid**. Om te voorkomen dat de uitkeringen moeten worden verlaagd of dat de belastingdruk moet worden verhoogd (zelfs niet voor de toekomstige generaties), **zal een coherent beleid dat zowel gericht is op het voorkomen van sociale risico's⁶ als op duurzame economische groei en werkgelegenheid noodzakelijk zijn.**

De preventie van risico's maakt het mogelijk de sociale uitgaven te verminderen zonder in te leveren op het niveau van sociale bescherming. Dit moet ervoor zorgen dat de overblijvende groep een adequate bescherming kan blijven genieten. Een eerste voorbeeld van preventie betreft de preventie van gezondheidsrisico's. Het milieubeleid zal hiervoor belangrijk zijn, maar ook innovaties op het vlak van ict (bv. monitoring) kunnen hier een rol spelen. Een andere belangrijke vorm van preventie is het voorkomen van uitsluiting op de arbeidsmarkt.

Naast risicopreventie zullen ook werkgelegenheid en duurzame economische groei van essentieel belang zijn om de stijging van de sociale uitgaven op te vangen. Op lange termijn wordt de groei bepaald door de productiviteitsgroei. In het algemeen moet erop worden toegezien dat er een voldoende brede financieringsbasis voor de sociale zekerheid blijft bestaan en dat de uitgaven goed worden beheerst.

⁶ Risicopreventie - waaronder preventie in de gezondheidszorg, maar bv. ook de preventie van uitsluiting op de arbeidsmarkt - maakt het mogelijk om de sociale uitgaven te verminderen zonder het niveau van de sociale bescherming in gevaar te brengen en moet de resterende groep in staat stellen om gepaste bescherming te blijven genieten.

4.4 Welvaartsvastheid van de sociale uitkeringen

In het kader van **hun tweejaarlijkse oefening betreffende welvaartsvastheid van de socialezekerheids- en de socialebijstandsuitkeringen**, brengen de Nationale Arbeidsraad en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, gezamenlijk met het algemeen beheerscomité voor het sociaal statuut van zelfstandigen (over het luik zelfstandigen) een advies uit waarin ze zich unaniem uitspreken over het bedrag en de verdeling van de financiële middelen bestemd voor de verhoging van de sociale uitkeringen op grond van de ontwikkeling van de welvaart voor een periode van twee jaar.

In het laatste hierover uitgebrachte advies ([advies NAR nr. 2.129 - CRB 2019-0700 van 23 april 2019](#)), hebben de Raden en het ABC ernaar gestreefd om **de welvaartsvastheid** van de uitkeringen **te garanderen** rekening houdend met het verzekerings- en solidariteitsprincipe. Ze hebben ook de wens uitgedrukt om de armoedekloof verder te dichten, alsook om oplossingen te bieden voor specifieke situaties van behartenswaardige gevallen - in het bijzonder de situatie van de alleenstaande ouders - zonder dat daarbij opnieuw werkloosheids- en inactiviteitsvallen worden gecreëerd.

5. Belang van good governance

De sociale gesprekspartners vertegenwoordigd binnen de CRB en de NAR verwelkomen de aandacht van het Steunpunt voor **good governance**. Het belang van beleidscoherentie en van een ex ante en ex post evaluatie van het beleid zijn principes die de Raden al geruime tijd benadrukken. Ze komen ook aan bod in een ruimere vraag naar betere regelgeving waarover de verschillende sociaal-economische raden van dit land (CRB, NAR, SERV, CESE Wallonie, ESRBHG en WSR) een [gemeenschappelijke verklaring](#) formuleerden.

5.1 Samenwerking en coördinatie nodig

“Wanneer lokale besturen inzetten op gezonde, duurzame wijken, worden mensen in armoede weggedreven. Hoe kan dit worden vermeden? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de impact van zulke initiatieven ook de mensen ten goede komt die het het meest nodig hebben? Dit vraagt inspanningen van verschillende beleidsniveaus samen, bevoegdheidsoverschrijdend.” (blz. 81 in het verslag)

De realisatie van een duurzame en inclusieve samenleving en van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) raakt aan verschillende beleidsdomeinen en bevoegdheidsniveaus. Beleidscoherentie vereist **samenwerking en coördinatie tussen de verschillende beleidsdomeinen en overheidsniveaus**. De sociaal-economische raden van dit land streven deze doelstelling alvast na en formuleerden in het verleden al verschillende gezamenlijke adviezen, onder meer ook over thema's die in de tekst hierboven aan bod kwamen: [gemeenschappelijk advies NEKP](#); [gemeenschappelijke verklaring mobiliteit](#); [gemeenschappelijke oproep circulaire economie](#).

5.2 Goede monitoring nodig

“Bij de opmaak van nieuwe maatregelen is het dan ook belangrijk om deze ex ante te analyseren. Even belangrijk als de ex ante evaluatie is de ex post evaluatie van beleid. Nochtans gebeurt een systematische evaluatie van beleid nog altijd veel te weinig.” (blz. 83 van het verslag)

Good governance vereist ook een goede monitoring van het gevoerde beleid. Door middel van een **volledige indicatorenset en concrete en meetbare streefdoelen** moet worden nagegaan op welke vlakken België niet de vooruitgang boekt waartoe het zich verbonden heeft, om zo het gevoerde beleid bij te sturen. Als bijdrage hieraan hebben de CRB en de NAR, die zo een pioniersrol vervullen, opvolgingsindicatoren voorgesteld en bepalen ze voor een deel van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) ook een ambitieniveau ([CRB en NAR spreken zich uit over de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN; advies van de CRB en de NAR over opleiding en vorming](#)). Op die manier bepalen de Raden precies welke invulling ze willen geven aan het beleid dat in België moet worden gevoerd om de SDG's van de VN te behalen en leveren ze een basis voor de uitwerking van een nieuw federaal plan voor duurzame ontwikkeling.